Martin LUTHER
Scrisoare deschisă despre traducere

Versiune românească
de Eugen MUNTEANU şi Mariana NASTASIA
Cuvânt înainte, note şi comentarii de Eugen MUNTEANU

Academia Română, Filiala din Iaşi, Institutul de Filologie Română "A. Philippide"
Romanian Academy, Iasi Branch, "A. Philippide" Institute of Romanian Philology

Luther's Open Letter on Translating

Translating the Bible has been one of the functions of the church to help meet the needs of people for personal study of God's Word. As early as the time of Ezra and Nehemiah, there was an attempt to make the reading of the Scriptures intelligible in the language of the people-in this case orally although the first real translating of the Scriptures took place much later, namely in the production of the LXX and the Aramaic targums. In Martin Luther's Open Letter on Translating reformer has set down the principles which he thinks are proper for translating.

Keywords: Luther, Holly Scripures, translating, open letter, Aramaic targums

Cuvânt înainte

Anul acesta, pe 31 octombrie, se împlinesc 500 de ani de când Martin Luther (1483 – 1546) a afişat pe uşa bisericii din Wittemberg cele 95 de teze ale sale, declanşând Reforma, vasta mişcare care avea să schimbe faţa Bisericii Universale, a Europei şi a lumii întregi. Am crezut util să marcăm acest important eveniment prin publicarea versiunii româneşti a unuia dintre textele sale de mici dimensiuni, dacă nu cel mai important din punct de vedere doctrinar, oricum cel mai frecvent evocat de către filologii interesaţi de problematica traductologică. Cunoscută sub titlul *Scrisoare deschisă despre traducere* (*Sendbrief vom Dolmetschen*), mica scriere polemică a fost elaborată şi publicată de Luther ca răspuns la multiplele şi gravele acuzaţii formulate la adresa lui de inamicii doctrinari din tabăra catolică. Scrierea a fost tipărită în 1530, simultan la Nürnberg (de către destinatarul scrisorii, teologul Wenceslaus Link, prieten şi colaborator apropiat al Reformatorului, care semnează şi o scurtă prefaţă) şi la Wittemberg (probabil de către autorul însuşi). În prefaţa sa, editorul de la Nürnberg notează: „S-a vorbit mult în ultima vreme despre traducerea Vechiului şi Noului Testament. Inamicii adevărului pretind că văd cum textul a fost alterat şi falsificat în multe pasaje; aceasta a provocat teamă la mulţi creştini obişnuiţi, şi chiar printre cărturarii care nu cunosc ebraica şi greaca". Scopul publicării volumaşului, formulat explicit, este acela de „a micşora blasfemia profanilor şi a face să dispară temerile persoanelor evlavioase".

Polemica se poartă în jurul versiunii în limba germană a Noului Testament, realizată de Luther pe baza originalului grecesc şi tipărită prima dată în septembrie 1522, la Wittemberg, într-un tiraj de 3000 de exemplare. Cunoscută mai ales cu numele de *Testamentul din Septembrie* (*September Testament*), cartea purta titlul de *Das Newe Testament Deutzsch* şi a fost bogat ilustrată cu gravuri de Lukas Cranach cel Bătrân, prieten al Reformatorului. Epuizarea rapidă a exemplarelor ediţiei princeps i-a determinat pe editori ca în luna decembrie a aceluiaşi an să scoată pe piaţă un nou tiraj. Succesul popular al cărţii a făcut ca, până în 1537, să fie tipărite nu mai puţin de 16 ediţii. Cititorii erau atraşi de garanţia autenticităţii, conferită de apelul la versiunea greacă originară, dar mai ales de limba germană clară, flexibilă şi expresivă folosită de Luther, care asigura înţelegerea adâncă şi nuan-

ţată a mesajului neotestamenar de categorii mai largi ale populaţiei.

Succesul la public al acestei versiuni a intensificat atacurile furibunde şi concertate din partea inamicilor, teologi, eruditi sau oameni politici rămaşi fideli Romei, inamici calificaţi de Luther prin apelative depreciative precum *papistaşi* (*Papisten*), *măgari* (*Esel*) sau *capete de măgar* (*Eselköpfen*). Principalii adversari, menţionaţi în text, sunt ducele Georg de Saxonia-Meissen şi teologii catolici Hieronymus Emser, Iohannes Faber şi Johannes Cochlaeus, iar dintre prieteni sunt menţionaţi, pe lângă Wenceslaus Link, destinatarul scrisorii, filologii şi teologii Philippus Melanchton şi Matthaeus Aurogallus. Se mai fac aluzii la teologii anabaptişti Ludwig Haetzer şi Hans Denk, precum şi la Thomas Müntzer, protagonist şi acesta al Reformei, iniţial adept al ideilor lui Luther, ulterior adversar ale acestuia (pentru detalii despre aceste personaje, vezi mai jos, notele corespunzătoare).

Scrisoarea despre traducere a fost scrisă şi tipărită într-un context istoric încordat. Luther se ascundea în castelul de la Coburg, de teama represaliilor care fuseseră ordonate împotriva lui de Papă şi de Împărat. Între lunile iunie şi noiembrie ale aceluiaşi an 1530, se ţinea la Augsburg dieta, care va constitui momentul de cotitură în istoria Reformei. În prezenţa împăratului Carol Quintul, care conducea în dezabteri tabăra catolică, Philippus Melanchton, şef al „delegaţiei" lutherane, a dat citire la 25 iunie celebrei mărturisiri de credinţă a lutheranismului (*Confessio Augustana*). După cum se ştie, în ciuda unor timide încercări de conciliere din partea împăratului Carol al V-lea, confesiunea lutherană de la Augsburg a fost integral respinsă de tabăra catolică, ruptura devenind astfel definitivă.

Din punct de vedere compoziţional, *Scrisoarea* prezintă următoarea structură:

1. incipit-ul epistolar, cu formulele tradiţionale de adresare şi cu enunţarea temei centrale;
2. invectiva polemică împotriva adversarilor „papistaşi";
3. expunerea principiilor lingvistice ale traducerii textelor sacre;
4. expunerea principiilor teologice ale traducerii textelor sacre;
5. argumentele împotriva cultului sfinţilor;
6. finis-ul epistolar, cu formulele tradiţionale.

Cât priveşte acum concepţia despre arta traducerii, teoretizată cu precizie şi exemplificată cu subtilitate în *Scrisoare*, Luther dovedeşte şi aici acelaşi curaj al deciziilor radicale ca şi în sfera dogmatică sau în cea eclesiologică. El recomandă şi decide să aplice el însuşi principiul transpunerii sensurilor originalului în limba-ţintă, preferabilă redării literale, cuvânt cu cuvânt, a formei textului primar. Preferinţa pentru reproducerea sensului în detrimentul transpunerii literale nu reprezenta o noutate absolută. Autori antici importanţi precum Horatius, Cicero, Plinius cel Tânăr, ca şi eruditi creştini din Evul Mediu, un Boethius sau un Johannes Scotus Eriugena, ca să nu mai vorbim de umanişti contemporani precum Erasmus din Rotterdam sau Juan Luis Vives argumentaseră avantajele traducerii libere faţă de transpunerea mecanică a literei textului tradus. Această poziţie raţională fusese împărtăşită şi de Sfântul Hieronymus, dar numai în privinţa traducerii în latină a textelor laice ale culturii greceşti, deoarece, postulează cu convingere creatorul *Vulgatei* în celebra sa *Epistola a LVII-a, către Pammachius*, întrucât o taină sacră se ascunde şi în ordinea cuvintelor, textele Sfintelor Scripturi sunt exceptate de la această regulă (*Ego enim non solum fateor, sed libera voce profiteor me in interpretatione Graecorum absque scripturis sanctis, ubi et uerborum ordo mysterium est, non verbum e uerbo sed sensum exprimere de sensu.*). Secole de-a rândul postulatul acesta al literalismului a fost cu strictete respectat în toate încercările de traducere a Bibliei, indiferent de epocă sau spaţiu cultural. Luther este primul autor creştin care arată că transpunerea corectă a conţinutului textelor biblice trebuie să primeze faţă de reproducerea literei. Marele reformator subliniază că, pentru a traduce corect şi adecvat este nevoie nu doar de cunoaşterea foarte bună a celor două limbi implicate în procesul traductiv, limba din care se traduce şi limba în care se traduce, ci necesară este deopotrivă şi o cunoaştere perfectă a conţinutului tematic al textului tradus.

Un alt element realmente revoluţionar pentru teoria şi practica traducerilor biblice introdus de Luther este, cred, invocarea a ceea ce poate fi numit geniul sau natura specifică proprie fiecărei limbi. Tradusă de noi prin sintagma *specificul limbii* sau *al limbilor*, expresia germană *der Art der Sprache*(*n*), literal 'fel al limbii sau al limbilor' apare de cinci ori pe parcursul *Scrisorii*. Luther arată că fidelitatea faţă de conţinutul autentic al textului tradus este condiţionată de fidelitatea faţă de limba-primitoare. Exemplele comentate de autor ilustrează într-un mod convingător recomandările teoretice.

Între noutăţile de ordin traductologic introduse de Luther se cuvine reţinută şi impunerea principiului *ad fontes*: ebraica pentru Vechiul Testament şi greaca pentru Noul Testament sunt limbile biblice originare, aşadar

doar ele pot constitui baza de referinţă pentru traducerea Bibliei în alte limbi. *Vulgata* este ea însăşi o traducere, aşadar un izvor secundar.

Cititorul interesat şi atent va remarca desigur că opţiunile traductologice, teoretice şi practice, ale lui Martin Luther se află intim implicate în discursul teologic general al Reformatorului, prin cei trei piloni ai învăţăturii sale: îndreptăţirea sau justificarea omului creştin sunt dobândite în mod individual de către fiecare doar cu ajutorul harului divin, prin credinţă şi prin apelul la Sfânta Scriptură (*sola Gratia, sola Fide, sola Scriptura*).

Ca text de referinţă pentru traducerea noastră am folosit transpunerea în germana modernă publicată cu titlul *Ein Sendbrief D. M. Luthers. Von Dolmetzschen und Fürbit der heiligen*, în *Dr. Martin Luthers Werke*, Band 30, Teil II, Hermann Boehlaus Nachfolger, Weimar,1909, p . 632-646. Am avut la îndemână şi textul original, în vechea grafie germană, consultat în: Erwin Arndt (Hrsg.), *Martin Luther. Sendbrief vom Dolmetschen und Summarien über die Psalmen und Ursachen des Dolmetschens. Mit einem Anhang ausgewählter Selbstzeugnisse und Übersetzungsproben,* Halle/Saale, Max Niemeyer Verlag, 1968.

Scrisoare deschisă despre traducere

Onorabilului şi prudentului N[1], binevoitorul meu prieten, har şi pace întru Hristos[2].

Onorabile, prevăzătorule, iubite domn şi prieten,

Am primit scrisoarea voastră, în care îmi puneţi două întrebări sau probleme, la care îmi cereţi un răspuns. Mai întâi, mă întrebaţi de ce am tălmăcit cuvintele din capitolul al treilea din Epistola către Romani a Sfântului Pavel *Arbitramur hominem iustificari ex fide absque operibus*, după cum urmează: *Wir halten, daß der Mensch gerecht werde ohn des Gesetzes Werke, allein durch den Glauben*" („Noi credem că omul este supus judecăţii[3] numai prin credinţă, fără faptele Legii."). Pe lângă aceasta, îmi semnalaţi cum papistaşii şi-au ieşit din minţi cu o aroganţă nemăsurată, pe motiv că în textul lui Pavel nu apare cuvântul *allein* ('numai') şi, în consecinţă, nu trebuie acceptat niciun adaos al meu la Cuvântul lui Dumnezeu ş.a.m.d. În al doilea rând, suntem întrebaţi dacă şi sfinţii din ceruri mijlocesc pentru noi, căci citim că îngerii se roagă cu siguranţă pentru noi ş.a.m.d.

În ceea ce priveşte prima întrebare, aţi putea să le răspundeţi dumneavoastră în locul meu papistaşilor, acolo unde doriţi, următoarele:

În primul rând, dacă eu, doctor Luther, mi-aş fi putut da seama că turma papistaşilor, fără deosebire, ar fi fost în stare să traducă corect şi elegant în germană fie şi un singur capitol din Scriptură, atunci m-aş fi arătat cu siguranţă de-a dreptul umil şi le-aş fi cerut ajutorul şi sprijinul ca să traduc în germană Noul Testament. Dar, întrucât mi-am dat seama – şi încă văd cu ochii mei – că niciunul nu are habar despre cum se tălmăceşte, şi nici măcar despre cum se vorbeşte în limba germană, mi-am asumat singur această osteneală. Se observă însă uşor că din tălmăcirea mea şi din germana mea ei învaţă să vorbească şi să scrie în germană; ei îmi fură aşadar limba pe care înainte o ştiau atât de puţin, iar pentru asta nu numai că nu-mi mulţumesc, ci, dimpotrivă, o folosesc mai degrabă ca pe o unealtă împotriva mea. Eu însă mă bucur pentru ei, fiindcă îmi face plăcere să mă gândesc că i-am învăţat să vorbească pe nişte discipoli nerecunoscători şi duşmani ai mei pe deasupra.

În al doilea rând, puteţi să le spuneţi papistaşilor că am tradus Noul Testament cum am putut şi am ştiut mai bine, că nu am constrâns pe nimeni să-l citească, ci i-am lăsat liberi şi le-am făcut numai un serviciu acelora care nu îl pot traduce mai bine decât mine. Nu îi este nimănui interzis să o facă mai bine. Cine nu vrea să îl citească pe al meu, să nu ţină seama de el, nu rog pe nimeni şi nici nu felicit pe nimeni pentru asta. Sunt Testamentul meu şi tălmăcirea mea, şi aşa trebuie să fie şi să rămână. Dacă am greşit pe undeva ceva (în ciuda voinţei mele, pentru că nu am avut rele intenţii şi nu am vrut să traduc greşit fie şi doar o literă), nu-i suport cu nici un chip pe papistaşi să-mi fie judecători, căci ei au acum urechile prea lungi pentru asta şi nechezăturile lor de măgari sunt prea nevolnice, pentru ca ei să-mi poată judeca mie tălmăcirea. Eu ştiu bine cât meşteşug, câtă sârguinţă, câtă judecată şi înţelegere sunt de trebuinţă unui bun traducător, pe când ei, fiindcă nu au încercat acest lucru, o ştiu mai puţin chiar decât catârii.

Se spune că „acela care construieşte la marginea drumului, găseşte mulţi maeştri". Această zicală mi se potriveşte şi mie. Aceia care nu sunt încă în stare să vorbească în mod corect, necum să mai şi traducă, iată-i pe toţi maeştri ai mei, iar eu trebuie să le fiu discipol tuturor. Şi totuşi, dacă i-aş întreba cum se traduc în germană primele două cuvinte de la Mat. 1, *Liber generationis*, niciunul dintre ei, oricât s-ar strădui, n-ar scoate un cuvânt; iată-i însă, meşteri iscusiţi, cum îmi judecă ei mie întreaga operă. La fel i se întâmpla şi Sfântului Ieronim, când a tălmăcit Biblia: lumea toată dorea să îi fie maestru, doar el singur nu era în stare de nimic. Şi acestui bărbat bun i-au criticat

opera unii care nici să-i lustruiască încălţările nu erau destul de vrednici. Îi trebuie deci multă răbdare aceluia care vrea să facă ceva de interes public, pentru că toată lumea vrea să facă pe meşterul ştie-tot şi să pună carul înaintea boilor, să ştie totul şi, de fapt, să nu fie în stare de nimic. Acesta este felul lor de a fi, de care nu se pot dezbăra.

Aş fi fost bucuros să-l văd pe papistaş că se arată în stare de ceva şi că traduce în germană o epistolă a Sfântului Pavel sau un Profet. Presupunând că nu ar întrebuinţa nici germana lui Luther, nici tălmăcirea acestuia, înseamnă că am vedea o germană şi o tălmăcire alese, frumoase, vrednice de laudă. Căci am văzut deja un scriitoraş[4] din Dresda, care şi-a însuşit Noul meu Testament (nu-l voi mai numi în cartea mea, întrucât şi-a întâlnit judecătorul de acum[5] şi este oricum foarte cunoscut). El a recunoscut că germana mea este dulce şi bună şi şi-a dat bine seama că nu ar putea face asta mai bine decât mine şi totuşi a vrut să o facă într-un mod ruşinos. A mers şi a luat Noul Testament (al meu!) urmând aproape cuvânt cu cuvânt tălmăcirea mea, a şters prefaţa, comentariile şi numele meu şi a pus în loc numele său, o prefaţă şi comentarii proprii şi a vândut opera mea sub numele lui.

Ah, iubiţii mei copii, cât de mult m-a durut văzând că principele ţării mele[6] a condamnat şi a interzis citirea Noului Testament al lui Luther printr-o prefaţă abominabilă şi a poruncit să se citească Noul Testament al scriitoraşului respectiv, care era în fond acelaşi pe care îl făcuse Luther.

Şi pentru ca nimănui să nu-i vină ideea că mint, ia ambele texte, Noul Testament al lui Luther şi Noul Testament al scriitoraşului, compară-le şi vei vedea care este tălmaciul pentru amândouă. Se pare că el l-a peticit şi l-a schimbat în câteva locuri, lucru care de asemenea nu mi-a plăcut, dar pe care pot totuşi să îl suport; nu îmi pasă prea mult de vreme ce mi-a păstrat textul. De aceea nici nu am vrut să scriu ceva împotriva lui, ci m-am mulţumit să râd în faţa marii înţelepciuni care a făcut ca să fie hulită, osândită şi interzisă atât de abominabil cartea mea, atâta vreme cât purta semnătura mea, dar a poruncit să fie neapărat citită când a ieşit sub semnătura altcuiva. Asta da virtute! Să huleşti şi să schilodeşti cartea cuiva, să o pui însă după aceea în circulaţie sub propriul nume, chiar dacă conţine acelaşi lucru, căutând să obţii laudă şi renume prin munca altuia, pe care mai înainte o huliseşi? Fiecare să judece cu mintea proprie o asemenea faptă. Mie mi-e de ajuns şi sunt bucuros că lucrarea mea (aşa cum se mândrea şi Sfântul Pavel[7]) trebuie să se sprijine şi pe duşmanii mei şi cartea lui Luther trebuie citită fără numele lui Luther, sub semnătura duşmanilor. Cum aş fi putut să mă răzbun mai bine?

Şi, ca să revin la subiect; când papistaşul dumneavoastră insistă fără temei să se plângă cu privire la cuvântul *sola – allein* 'numai, doar', spuneţi-i imediat doar atâta: „Aşa doreşte doctorul Martin Luther să spună!" Şi mai spuneţi-i: „Un măgar şi un papistaş sunt unul şi acelaşi lucru!" *Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas*[8]. Căci nu vrem să fim şcolari sau discipoli ai papistaşilor, ci magiştri şi judecători ai lor. Dacă ei vor să se fudulească şi să se mândrească cu capetele lor de măgari, atunci şi eu vreau să mă mândresc în faţa acestor măgari, la fel cum Sfântul Pavel s-a mărit în faţa sfinţilor săi nebuni[9]. Sunt ei doctori? Doctor sunt şi eu! Sunt ei învăţaţi? Învăţat sunt şi eu! Sunt ei predicatori? Predicator sunt şi eu! Sunt ei teologi? Teolog sunt şi eu! Sunt ei exersaţi în dispute? Exersat în dispute sunt şi eu! Sunt ei filozofi? Filosof sunt şi eu! Sunt ei dialecticieni? Dialectician sunt şi eu! Sunt ei profesori? Profesor sunt şi eu! Scriu ei cărţi? Cărţi scriu şi eu!

Şi, ca să mă mândresc mai departe: Eu pot interpreta Psalmii şi Profeţii, ei nu o pot face. Eu pot traduce, ei nu pot să traducă. Eu pot să citesc Sfânta Scriptură, ei nu o pot face! Eu mă pot ruga, ei nu pot. Şi pentru a vorbi despre lucruri încă şi mai neînsemnate: Eu le înţeleg dialectica şi filosofia mai bine decât le înţeleg ei toţi la un loc. Şi mai ştiu de asemenea că niciunul dintre ei nu-l poate înţelege pe Aristotel. Dacă s-ar afla printre ei vreunul care să înţeleagă corect o prefaţă sau un capitol din Aristotel, atunci eu m-aş spânzura! Nu exagerez deloc, căci am fost crescut şi educat încă de tânăr în arta lor, aşa încât ştiu foarte bine cât de profundă şi de vastă este aceasta. Tot aşa de bine sunt şi ei conştienţi că eu cunosc şi pot să fac tot ceea ce ştiu şi pot şi ei să facă.

Şi totuşi, aceşti oameni îngrozitori acţionează împotriva mea de parcă aş fi un novice, care ar fi pătruns astăzi dimineaţă în învăţătura lor şi care nici nu ar fi văzut, nici nu ar fi auzit vreodată ceea ce predau sau ceea ce pot ei să facă. Ei se mândresc cu mare fală cu ştiinţa lor şi mă învaţă pe mine lucruri pentru care eu mi-am tocit tălpile încălţărilor încă de pe acum douăzeci de ani, astfel încât, la toate orăcăielile şi ţipetele lor, ar trebui să cânt ca acea femeie stricată: „De şapte ani am aflat că potcoavele calului sunt de fier"[10].

Aşa aş răspunde deci la prima voastră întrebare! Şi vă rog să nu le mai daţi nici un alt răspuns acestor măgari la nefolositoarele lor cârteli legate de cuvântul *sola – allein* 'doar', în afară de aceasta: „Luther a vrut să fie aşa!" Şi mai spuneţi-le: „El este un doctor mai presus decât toţi doctorii din întregul cuprins al papalităţii!" Şi cu asta ne oprim aici. Am vrut să-i disprețuiesc şi i-am disprețuit. Pe viitor nu doresc nimic altceva decât să îi disprețuiesc, atâ-

ta vreme cât rămân astfel de oameni, adică, precum spuneam, nişte măgari. Căci printre ei se găsesc unii prostănaci, care nu şi-au învăţat nici măcar arta lor de sofişti, precum doctor Fieraru şi doctor Lingură[11] şi alţii ca ei, care sunt împotriva mea într-o chestiune aflată nu doar mai presus de înţelepciunea sofiştilor, ci şi, după cum spune Sfântul Pavel[12], mai presus de orice înţelepciune şi de orice raţiune a lumii. Desigur, un măgar nu are nevoie să zbiere, lumea îl cunoaşte destul de bine după urechi.

Domniei-tale însă şi alor noştri vreau să vă arăt de ce am folosit cuvântul *sola*, cu toate că la Rom. 3 nu apare *sola*, ci *solum* sau *tantum*. Cu atâta precizie au ajuns prostănacii să privească textul meu! Totuşi am folosit altundeva expresia *sola fide* şi vreau să le reţin pe amândouă: *solum* şi *sola*. Am lucrat cu zel la traducere, pentru că am vrut să ofer o limbă germană curată şi clară. Şi foarte des ni s-a întâmplat să căutăm un singur cuvânt timp de paisprezece zile, chiar trei-patru săptămâni, fără ca, adesea, să îl găsim. Astfel, la Cartea lui Iov, am lucrat eu, magistrul Phillips şi Aurogallus[13], ajungând uneori ca, în patru zile, să putem finaliza abia trei rânduri. Dragul meu, acum cartea este tradusă în întregime şi oricine o poate citi şi o poate critica. Acum, dacă îşi aruncă cineva ochii pe trei-patru foi, nu se împiedică de nimic, dar nu devine conştient de ce moloz şi ce crengăraie se aflau acolo, unde el alunecă acum ca pe o scândură dată la rindea; căci am fost nevoiţi să asudăm şi să ne căznim ca să dăm deoparte molozul şi crengăraia din drum, astfel încât să se poată înainta uşor. Este uşor de arat dacă ogorul a fost curăţat mai devreme, dar nimeni nu vrea să smulgă copacii şi butucii //cioatele ?// şi să pregătească terenul. Nu există recunoştinţă pe lume; nici măcar Dumnezeu însuşi, cu tot soarele şi cu tot cerul şi pământul pe care le-a creat, şi nici măcar pentru moartea Fiului Său, nu primeşte niciodată recunoştinţă. Lumea este şi rămâne sub stăpânirea diavolului, pentru că nu vrea altfel.

Aşadar, aici, la Rom. 3:28, am ştiut preabine că în latină şi greacă nu apare cuvântul *solum* şi nu era nevoie să mă înveţe papistaşii asta. E adevărat, aceste patru litere, *s-o-l-a,* nu apar în text, iar măgarii noştri le contemplă aşa cum se uită viţelul la poartă nouă, nu văd că ele corespund sensului textului şi, pentru cine vrea să traducă clar şi viguros în germană, ele sunt necesare; căci eu nu am vrut să vorbesc nici în latină, nici în greacă, ci am intenţionat să tălmăcesc în germană. Acesta este specificul limbii noastre germane: dacă vorbeşti despre două lucruri, unul pe care îl accepţi şi altul pe care îl negi, ai nevoie de cuvântul *allein* 'numai; doar' alături de negaţia *kein* 'niciun' sau *nicht* 'nu'. Se spune deci: *Der Bauer bringt allein Korn und kein Geld.* 'Ţăranul aduce doar grâu, nu şi bani'. *Nein, ich hab wahrlich jetzt nicht Geld, sondern allein Korn.* 'Nu, eu chiar nu am bani acum, ci numai grâu.' *Ich hab allein gegessen und noch nicht getrunken.* 'Eu am mâncat doar, nu am şi băut.' *Hast du allein geschrieben und nicht durchlesen?* 'Ai scris doar, nu ai şi citit de la un capăt la altul?'; nenumărate asemenea expresii sunt întrebuinţate zilnic. Dacă în latină sau greacă astfel de expresii ale vorbirii nu au nici un efect, în germană este necesar ca *allein* „numai; doar" să stea alături de negaţia *nicht* 'nu' sau *kein* 'niciun', pentru ca mesajul să fie complet şi clar. Căci la fel de bine pot să spun: *Der Baur bringt Korn und kein Geld.* „Fermierul aduce grâu şi niciun ban.„, dar *kein Geld* „niciun ban" nu sună la fel de clar şi de complet cum sună atunci când spun: *Der Baur bringt allein Korn und kein Geld.* „Fermierul aduce doar grâul, nu şi banii.". Aici cuvântul *allein* „numai; doar" sprijină negaţia *kein*, ca să formeze o propoziţie germană completă şi clară[14]. Căci nu literele limbii latine ca atare trebuie întrebate cum să se vorbească germana, aşa cum fac aceşti prostănaci, ci trebuie să ne uităm în jurul nostru cum vorbeşte o mamă în casa ei, copiii pe stradă, omul obişnuit la piaţă şi să observăm ce le iese din gură, cum rostesc ei cuvintele, şi apoi traducem; atunci ei vor înţelege şi vor observa că li se vorbeşte în limba germană.

Hristos spune undeva: *Ex abundantia cordis os loquitur.* „Gura vorbeşte din preaplinul inimii"[15]. Dacă m-aş lua după aceşti măgari, ei mi-ar arăta ordinea literelor în latină şi ar traduce cam aşa: *Aus dem Überfluss des Herzens redet der Mund.* „Din preaplinul inimii vorbeşte gura"[16]. Spuneţi-mi: Este oare limbă germană aşa ceva? Ce german înţelege asta? Ce este aia *Überfluss des Herzens* „preaplinul inimii"? Niciun german nu poate spune aşa ceva, afară de cazul că ar vrea să spună că cineva are o inimă prea mare, sau prea multă inimă! Dar nici aşa nu este prea corect, căci expresia *Überfluss des Herzens* „preaplinul inimii" este tot atât de puţin germană ca şi *Überfluss des Hauses* „preaplinul casei", *Überfluss des Kachelofens* „preaplinul sobei de faianţă", sau *Überfluss der Bank* „preaplinul băncii". În casa lor, o mamă sau un bărbat obişnuit spun mai degrabă: *Wes das Herz voll ist, des gehet der Mund über.* „Cui îi este inima plină, acela nu-şi poate stăpâni vorbele". Aşa ceva înseamnă a vorbi bine limba germană, cu aşa ceva m-am îndeletnicit întotdeauna, fără ca, totuşi, din păcate, să o nimeresc de fiecare dată. Căci apropierea prea strânsă de litera textului latin ne împiedică foarte mult să vorbim o germană corectă.

Tot la fel se întâmplă când trădătorul Iuda spune, la Mat. 26:8: *Ut quid perditio haec?*, iar la Marcu, 14:4: *Ut quid perditio ista unguenti facta est?* Dacă i-aş urma pe acei măgari

şi silabisitori, ar trebui să traduc: *Warum ist diese Verlierung der Salbe geschehen*? „De ce s-a întâmplat această pierdere de alifie?" Dar ce fel de germană este aceasta? Ce german spune *Verlierung der Salbe ist geschehen* „s-a întâmplat pierdere de alifie'? Şi dacă ar înţelege cumva corect, s-ar gândi că alifia s-a pierdut şi trebuie căutată, iar asta ar suna la fel de obscur şi confuz. Dacă asta este o bună germană, atunci de ce nu se aşează ei la lucru şi să ne facă un Nou Testament subţire, drăguţ şi nou, dar fără să se atingă de Testamentul lui Luther? Eu chiar cred că ar trebui să-şi scoată la lumină arta lor. Dar, pentru a exprima *Ut quid*... etc., un german ar zice, fără îndoială, *Was soll doch solcher Unrat?* „Ce vrea să însemne o asemenea nesocotinţă?" sau *Was soll doch solcher Schade*? „Ce vrea să însemne o astfel de pagubă?", ori *Nein, es ist Schade um die Salbe!* „Nu, este păcat de alifie!" O germană corectă este aceea din care se înţelege că este un păcat faptul că Magdalena a umblat necorespunzător cu alifia pusă deoparte şi că a risipit-o; aceasta era părerea lui Iuda, care se gândea că alifia putea fi folosită într-un scop mai bun.

La fel se întâmplă atunci când îngerul o salută pe Maria şi-i spune: *Gegrüsset seist du, Maria voll Gnaden, der Herr mit dir!* 'Binecuvântată să fii, tu, Maria, cea plină de har, Domnul să fie cu tine'[17]. Până aici a fost uşor să tălmăceşti literal textul latinesc în limba germană. Spune-mi, însă, dacă aşa ceva este şi o bună germană. Când spune oare un german *Du bist voll Gnaden.* 'Tu eşti plină de har'? Şi care german înţelege ce înseamnă de fapt *voll Gnaden* 'plină de har'? Trebuie că se gândeşte la un butoi „plin" cu bere sau la o pungă „plină" cu bani; de aceea eu am preferat să tălmăcesc în germană prin *Du holdselige* 'tu, graţioasă', cuvânt prin care un german să poată înţelege mai bine ce vrea să spună îngerul prin binecuvântarea sa. Dar în acest punct i-am supărat nespus pe papistaşi, fiindcă li se pare că am mutilat salutul îngerului şi că, de data aceasta, nu am găsit cea mai potrivită expresie germană. Iar dacă ar fi trebuit să întrebuinţez aici cea mai bună limbă germană şi aş fi tălmăcit salutul prin *Gott grüsse Dich, du liebe Maria!* 'Domnul te salută, iubită Maria!' (căci aşa vrea îngerul să spună şi aşa ar vorbi dacă ar vrea să o salute în germană), cred că ei s-ar fi spânzurat din evlavie pentru draga lor Maria, motivând că eu am nimicit salutul îngerului.

Mă întreb ce rău ar putea ei să-mi facă dacă tună şi fulgeră împotriva mea! Nu vreau să-i împiedic să traducă după cum doresc, dar şi eu vreau să tălmăcesc, însă nu după cum vor ei, ci după cum vreau eu. Cel căruia nu-i place asta, n-are decât să-mi lase traducerea în pace şi să-şi păstreze pentru sine critica lui şcolărească, deoarece eu nu vreau nici să-i văd, nici să-i aud. Ei nu trebuie să se simtă răspunzători de traducerea mea, cu atât mai puţin să dea socoteală pentru ea. Ai înţeles bine; eu chiar vreau să spun astfel: *du holdselige Maria* 'tu, graţioasă Maria', *du liebe Maria* 'tu, dragă Maria' şi să-i las pe ei să spună *du, voll Gnaden Maria* 'tu, plină de har, Maria'. Cine cunoaşte limba germană, acela ştie bine cât sunt de sensibile, cât de mult ne ating inima expresii precum următoarele: *die liebe Maria* 'draga de Maria', *der liebe Gott* 'dragul de Dumnezeu', *der liebe Kaiser* 'dragul de împărat', *der liebe Fürst* 'dragul de principe', *der liebe Mann* 'dragul bărbat', *das liebe Kind* 'dragul copil'. Şi nu ştiu dacă cuvântul *liebe* 'drag' poate să exprime ceva la fel de cald şi de simplu în latină sau în alte limbi, să pătrundă în inimă şi să vibreze împreună cu toate simţurile, aşa cum o face în limba noastră.

Cred că Sfântul Evanghelist Luca, întrucât stăpânea deopotrivă şi ebraica şi greaca, a vrut să redea cu precizie şi cu claritate cuvântul ebraic pe care îl întrebuinţează îngerul prin cuvântul grecesc *kecharitomeni*[18]. Presupun de asemenea că arhanghelul Gabriel a vorbit cu Maria folosind aceleaşi cuvinte pe care le-a folosit atunci când a vorbit cu Daniel, pe care îl numea *hamudoth* şi *isch hamudoth*, *vir desideriorum*, ceea ce înseamnă *Du lieber Daniel* 'dragă Daniel'. Fiindcă acesta este felul de a vorbi al lui Gabriel, aşa cum îl vedem în Cartea profetului Daniel[19]. Dacă ar fi trebuit să urmez întocmai doar litera textului, potrivit artei de a traduce a prostănacilor, ar fi trebuit să spun: *Daniel, du, Mann der Begehrungen!* 'O, Daniel, bărbat al plăcerilor!' sau *Daniel, du, Mann der Lüste!* 'O, Daniel, bărbat al poftelor!'. Oho! Asta da germană!

Un vorbitor de limbă germană aude desigur *Mann* 'bărbat', *Begehrungen* 'pofte', *Lüste* 'plăceri' ca pe nişte cuvinte nemţeşti, deşi ele nu sunt cuvinte pur germane, şi simte că vorbele *Lust* 'plăcere' şi *Begier* 'poftă' ar fi mai bune. Dar dacă am îmbina în traducere sintagma *der Mann der Begehrungen* 'bărbat al poftelor', atunci nici un german nu ar înţelege ce se spune şi ar putea crede că poate Daniel se scaldă în apucături rele. Ce tălmăcire ar mai fi şi asta! De aceea trebuie să las deoparte litera şi să cercetez cum poate un german să exprime în germană ceea ce în ebraică se spune *isch hamudoth*. Observ atunci că germanul vorbeşte aşa: *du lieber Daniel* 'dragă Daniel', *du liebe Maria* 'dragă Maria', *du holdselige Maid* 'graţioasă copilă', *du niedliche Jungfrau* 'adorabilă fecioară', *du zartes Weib* 'fragedă femeie' şi aşa mai departe. Căci, cine vrea să se apuce de traduceri, trebuie să deţină un mare depozit de cuvinte, ca să-l poată avea la îndemână pe cel potrivit, chiar şi atunci când un singur cuvânt nu se potriveşte la fel peste tot.

Dar de ce să vorbesc atât de mult despre traducere? Dacă ar trebui să arăt toate motivele şi gândurile pe mar-

ginea tuturor cuvintelor folosite de mine, aş avea nevoie de cel puţin un an să le notez pe toate. Eu am învăţat din propria experienţă ce înseamnă traducerea ca artă şi ca muncă, de aceea nu îngădui oricărui măgar papistaş sau oricărui măgar flecar să mă judece sau să mă critice, atâta timp cât ei nu au încercat nimic niciodată. Cui nu-i place traducerea mea, să nu se atingă de ea! Fie ca diavolul să îl mulţumească pe acela care nu o apreciază şi o critică fără ştiinţa şi încuviinţarea mea. Dacă traducerea mea trebuie criticată, atunci vreau să fac eu însumi acest lucru. Iar dacă nu o fac eu însumi, atunci să fiu lăsat în pace cu traducerea mea, şi fiecare să facă ce vrea el pentru sine, iar eu îi urez noroc bun!

Pot mărturisi cu conştiinţa curată că mi-am arătat toată precizia şi toată hărnicia de care sunt în stare şi că nu am avut niciodată gânduri ascunse, deoarece nu am câştigat nici un sfanţ din munca mea, nu am cerut şi nici nu am primit plată. De asemenea, nu am pus mai presus mândria şi onoarea mea, Domnul Dumnezeul meu o ştie, ci am făcut totul în slujba iubiţilor creştini şi pentru slava Celui de Sus, care a revărsat în fiecare clipă asupra mea atâtea bunătăţi, încât, fie şi dacă aş fi tradus de o mie de ori mai mult şi dacă aş fi muncit de o mie de ori mai cu sârg, tot nu aş fi meritat să trăiesc nici măcar o oră sau să-mi păstrez sănătatea întreagă. Tot ceea ce sunt şi tot ceea ce am se datorează harului şi milostivirii Sale, ba mai mult încă, toate mi-au fost plătite cu preţul sângelui Său şi cu amărăciunea sudorii Lui; de aceea, cu voia lui Dumnezeu, toate trebuie să slujească slavei Sale, cu bucurie şi din adîncul inimii. Mă hulesc măgarii de papistaşi şi scriitoraşii, foarte bine! De lăudat mă laudă creştinii evlavioşi împreună cu Domnul lor Iisus Hristos, iar eu mă simt cu mult mai răsplătit dacă fie şi măcar un singur creştin recunoaşte în mine un muncitor cinstit. Nu-i întreb nimic pe măgarii de papistaşi, ei nu sunt în măsură să-mi evalueze munca şi aş suferi mult mai mult dacă ei m-ar lăuda. Ocările lor înseamnă pentru mine cea mai mare glorie şi cinstire. Eu vreau să fiu un învăţat, şi încă un învăţat model, iar ei nu sunt dispuşi să îmi recunoască acest nume până la Judecata de Apoi, de asta sunt sigur.

Totuşi, nu am dat literelor frâu liber prea mult, ci, dimpotrivă, atât eu, cât şi colaboratorii mei, am avut multă grijă să nu mă îndepărtez prea tare de la literă, ci să mă ţin de ea acolo unde textul o cerea, ca, de exemplu, la Ioan, 6:27, unde Hristos spune: *Diesen hat Gott der Vater versiegelt.* 'Pe acesta l-a pecetluit Dumnezeu Tatăl'. Într-o germană mai bună ar fi fost aşa: *Diesen hat Gott der Vater gezeichnet.* 'Pe acestea l-a însemnat Dumnezeu Tatăl.' sau *Diesen meint Gott der Vater.* 'La acesta se gândeşte Dumnezeu Tatăl'. Am preferat mai degrabă să încalc regulile limbii germane, decât să mă abat de la cuvânt. Vai, tălmăcirea nu este un meşteşug la îndemâna oricui, după cum cred aceşti nebuni, ci presupune o inimă dreaptă, evlavioasă, credincioasă, harnică, temătoare de Dumnezeu, plină de învăţătură creştină, experimentată, încercată. De aceea cred că un fals creştin sau un spirit sectar nu ar putea fi un bun traducător. Acest fapt este evident în versiunea Cărţii Profeţilor tălmăcită în germană la Worms[20]; chiar dacă a fost făcută cu multă hărnicie şi se apropie de germana mea, traducerea a fost controlată de evrei şi ei nu prea au arătat respect faţă de Hristos. În rest, traducerea aceasta vădeşte destulă măiestrie şi hărnicie.

Asta ar fi de spus despre traducere şi specificul limbilor. Dar nu m-am bazat numai pe specificul limbilor şi nici n-am ţinut seama doar de asta când l-am introdus pe *solum* „numai; doar" la Rom. 3:28, ci textul însuşi şi gândurile Sfântului Pavel reclamă cu tărie această decizie; fiindcă el se ocupă acolo de principalul punct al învăţăturii creştine, şi anume faptul că noi suntem îndreptăţiţi numai prin credinţa în Hristos, fără nici o faptă bună prescrisă de Lege. Sfântul Pavel exclude atât de categoric toate faptele, încât spune că faptele prescrise de Lege (care este totuşi Legea şi Cuvântul Domnului) nu ne ajută pe calea cea dreaptă a judecăţii. Dându-l pe Avraam drept exemplu, Pavel arată că acesta a supus judecăţii fără faptele Legii atât de mult, încât până şi cea mai înaltă lucrare, care fusese poruncită de Dumnezeu mai înainte şi mai presus de toate celelalte legi şi fapte, şi anume tăierea împrejur, nu l-a ajutat întru judecată. Avraam a fost îndreptăţit mai degrabă fără tăierea împrejur şi fără vreo altă faptă, ci doar prin credinţă, aşa cum o spune însuşi Sfântul Pavel Rom. 4: 2 „Avraam se poate făli că a fost supus judecăţii prin fapte, dar nu în faţa lui Dumnezeu". Aşadar, numai credinţa ne îndreptăţeşte, acolo unde toate faptele sunt excluse în întregime. Acesta ar trebui să fie sensul, şi cine vrea să vorbească limpede şi complet despre o asemenea eliminare a faptelor, trebuie să spună: „Numai credinţa, şi nu fapta ne îndreaptă pe calea cea bună.". Pe lângă specificul limbii germane, esenţa însăşi a lucrurilor reclamă această explicaţie.

Da, spun papistaşii, sună scandalos şi oamenii pot înţelege de aici că nu este nevoie să facă fapte bune. Ce ar trebui de spus, de fapt, dragul meu? Nu e cu mult mai scandalos faptul că Sfântul Pavel însuşi nu doar că spune „numai prin credinţă", ci mai şi varsă cuvintele într-un mod de-a dreptul brutal, spunând „fără faptele Legii", de exemplu la Gal. 2:16, unde spune „nu prin faptele Legii"; şi expresii asemănătoare apar în multe alte locuri. Căci

expresia „doar prin credinţă” ar mai putea fi explicată cumva într-o glosă, însă construcţia „fără faptele Legii” este atât de brutală, atât de scandaloasă şi de ruşinoasă, încât nici o glosă explicativă nu mai poate ajuta la ceva. Cu cât mai mult ar putea oamenii să înţeleagă de aici „că nu trebuie să facă fapte bune”, când aud cum despre fapte li se predică prin cuvinte cuvinte atât de seci şi de puternice precum: „nicio faptă, fără fapte, nu prin fapte”? Nu e supărător că se predică „nicio faptă, fără fapte, nu prin fapte”? De ce să fie scandalos atunci că se predică „numai prin credinţă”?

Încă şi mai scandalos este că Sfântul Pavel respinge nu fapta banală, obişnuită, ci însăşi faptele Legii. De aici, ar putea cineva să se scandalizeze cu atât mai mult şi să spună că Legea este blestemată şi condamnată în faţa lui Dumnezeu, şi că, drept urmare, putem să facem răul, după cum spun unii menţionaţi la Rom. 3:8: „De ce să nu facem răul, ca să fie bine mai apoi?”. Aşa a început să facă un Spirit Roşu[21] al timpurilor noastre. Ar trebui oare ca, datorită acestui scandal, să abjurăm cuvintele Sfântului Pavel ori să nu mai vorbim liber şi spontan despre credinţă? Dragul meu, nici Sfântul Pavel, nici eu nu dorim să producem un astfel scandal. Predicăm însă atât de direct împotriva faptelor şi insistăm asupra credinţei atât de mult, deoarece oamenii trebuie să se scandalizeze, să fie izbiţi şi să cadă, ca să poată învăţa şi cunoaşte că nu se îndreptăţesc prin fapte bune, ci numai prin moartea şi învierea lui Hristos. Ştiind că nu se pot îndreptăţi prin faptele bune potrivit Legii, cu atât mai mult vor înţelege că nu se vor putea îndreptăţi prin faptele rele, cu sau fără Lege! De aceea, nu se poate trage concluzia că, dacă fapta cea bună nu ajută, atunci putem săvârşi faptele rele! Tot la fel, nu se poate conchide că, deoarece soarele nu-l poate ajuta pe orb ca să vadă, ar putea să-l ajute să vadă noaptea şi bezna.

Mă cuprinde însă mirarea că lumea poate obiecta în faţa unor lucruri atât de evidente. Spune-mi doar dacă moartea şi învierea lui Hristos reprezintă fapta noastră, pe care o noi o săvârşim, ori nu. Nu este în nici un caz nici faptă a noastră, nici faptă a unei legi oarecare. Numai moartea şi învierea lui Hristos ne eliberează de păcat şi ne face drepţi, după cum spune Pavel la Rom. 4:25: „El a murit pentru păcatele noastre şi a înviat pentru îndreptarea noastră”. Spune-mi, în continuare: Care este fapta prin care să pricepem şi să ne asumăm moartea şi învierea lui Hristos? Aceasta nu poate fi o faptă superficială, ci numai credinţa veşnică, păstrată în inimă. Singură credinţa, da, doar ea, fără sprijinul altor fapte, cuprinde moartea şi învierea, după cum ni se predică în Evanghelii. Ce înseamnă atunci toate acestea, că lumea tună şi fulgeră, acuză de erezii şi arde pe rug, chiar dacă, până la urmă, lucrurile ni se prezintă limpezi înaintea noastră şi demonstrează că numai credinţa păstrează moartea şi învierea lui Hristos, fără alte fapte. Moartea şi învierea Lui reprezintă viaţa şi îndreptarea noastră? Dacă este atât de evident că numai credinţa ne aduce, ne păstrează şi ne oferă viaţa şi îndreptarea, de ce nu trebuie să ne exprimăm explicit în acest mod? Nu e nicio erezie să crezi că numai credinţa îl cuprinde pe Hristos şi că ne dă viaţă; şi totuşi apare ca o erezie dacă cineva afirmă sau grăieşte aşa ceva. Nu sunt ei nebuni, necugetaţi şi absurzi? Ei admit, pe de o parte, că lucrurile acestea sunt juste, dar condamnă afirmarea lor ca fiind injustă, ca şi cum unul şi acelaşi lucru ar putea fi în acelaşi timp şi corect şi incorect!

Şi eu nu sunt nici singurul, nici primul, care spune că numai credinţa ne poartă pe calea cea dreaptă. Au spus-o înaintea mea Ambrozie, Augustin şi mulţi alţii. Iar cine îl citeşte şi îl înţelege pe Sfântul Pavel cu siguranţă trebuie să spună aşa şi nu poate spune altfel. Cuvintele Apostolului sunt prea clare şi nu admit absolut nicio faptă. Aşadar, dacă nu există faptă, atunci trebuie să existe numai credinţa.

O, ce învăţătură delicată, folositoare, nesupărătoare ar fi fost aceea prin care am învăţa că, pe lângă credinţă, omul se poate mîntui şi prin fapte! Este ca şi cum am spune că nu doar prin moartea lui Hristos păcatele noastre sunt ispăşite, ci că şi faptele noastre ar contribui cu ceva la aceasta. Ar însemna un mod rafinat de a cinsti moartea lui Hristos dacă am spune că aceasta a fost ajutată de faptele noastre şi că faptele noastre ar putea face tot atât de mult cât şi moartea Sa. Am ajunge astfel să spunem că suntem asemenea Lui ca putere şi bunătate. Învăţătura aceasta vine de la diavolul însuşi, care nu poate lăsa sângele lui Hristos nepângărit.

Până la urmă, lucrurile ca atare ne obligă să spunem că „numai prin credinţă ne îndreptăm”; de asemenea, specificul limbii noastre germane ne obligă să ne exprimăm astfel. Avem în plus exemplul Sfinţilor Părinţi şi, de asemenea, ne constrânge pericolul care apasă asupra oamenilor, căci ei nu trebuie să rămână legaţi de fapte şi să neglijeze credinţa, pierzându-l astfel pe Hristos, mai ales în vremurile noastre, când oamenii s-au obişnuit cu faptele şi este nevoie să fie separaţi de ele cu forţa. De aceea, nu e numai drept, ci şi foarte necesar să se spună clar şi cu tărie: „Numai credinţa fără fapte ne îndreptăţeşte!”. Îmi pare rău că nu am adăugat cuvintele *alle* ‘toate; oricare’ şi *aller* ‘tuturor; oricăror’, aşa încât să spun *ohne alle Werke aller Gesetze* ‘fără toate faptele, ale tuturor legilor’.

Această idee trebuie afirmată cu tărie şi pretutindeni. De aceea formularea aceasta trebuie să rămână în Noul Testament tălmăcit de mine şi, oricât ar fi măgarii papei de nebuni şi de necugetaţi, tot nu ar trebui să o mai scoată din text. Este de ajuns ce am spus până acum. Dacă mă ajută Dumnezeu, vreau să vorbesc despre această problemă în tratatul *De iustificatione*. Să trecem acum la a doua problemă, dacă sfinţii trecuţi la ceruri mijlocesc pentru noi. Vreau să-ţi răspund aici pe scurt, căci mă gândesc să public o predică despre îngeri, în care, cu voia Domnului, să tratez mai detaliat această problemă. Mai întâi, ştiţi şi voi că în papistăşie nu se predică doar că sfinţii se roagă în ceruri pentru noi — lucru pe care nu îl putem şti, pentru că Sfânta Scriptură nu ne spune aşa ceva —, ci şi că sfinţii s-au prefăcut în dumnezei, că ei trebuie să fie patronii noştri, pe care trebuie să-i chemăm în ajutor. Unii dintre aceştia nici nu au trăit vreodată. Fiecărui sfânt i-a fost atribuită o putere sau o tărie, unuia peste foc, altuia peste apă, celuilalt peste epidemie, febră şi tot felul de nenorociri. Trebuie că Dumnezeu însuşi a fost pasiv ca să lase pe sfinţi să acţioneze şi să creeze în locul Lui! Papistaşii sunt şi ei acum conştienţi de această grozăvie şi îşi strâng pipa pe furiş, se curăţă şi se împodobesc cu mijlocirea sfinţilor. Vreau să amân discuţia asta, dar fiţi siguri că nu o voi uita; să lăsăm pentru moment deoparte aşa-zisa curăţare şi împodobire.

Pe de altă parte, voi ştiţi că Dumnezeu nu ne-a lăsat nici un cuvânt prin care să chemăm îngerii şi sfinţii ca să mijlocească pentru noi şi că nici în Scriptură nu apare vreun exemplu de acest fel. Găsim acolo cum că îngerii au vorbit cu părinţii şi profeţii, dar niciodată nu le-au cerut să mijlocească pentru ei. Nici patriarhul Iacov nu îi cere îngerului cu care se luptă să mijlocească pentru el, ci ia numai binecuvântare de la el. Mai mult, un exemplu contrar apare însă în *Apocalipsă* 22, şi anume atunci când îngerul nu se lasă rugat de Ioan. Astfel, cultul sfinţilor apare ca un lucru mărunt al oamenilor, o născocire a lor, fără legătură cu Cuvântul şi cu Scriptura lui Dumnezeu.

Dacă, în ceea ce priveşte actul sacru al slujirii, nu ne este îngăduit să facem ceva ce Dumnezeu nu ne-a poruncit – iar cine face aşa ceva îl pune pe Dumnezeu la încercare –, nu trebuie nici recomandat, nici tolerat ca oamenii să îi roage pe sfinţii răposaţi să mijlocească pentru ei, şi nici să îi înveţe pe alţii să facă aşa ceva, ci mai degrabă să îi înveţe să hulească şi să ocolească acest obicei. De aceea, eu nu vreau să dau sfaturi şi să-mi împovărez conştiinţa cu nelegiuiri ale altora. Mi-a fost mie însumi din cale afară de greu să mă separ de cultul sfinţilor, căci eram vârât adânc în asta, aproape înecat. Dar lumina Evangheliei este atât de strălucitoare, încât nimeni nu poate fi iertat, dacă rămâne în întuneric. Ştim cu toţii foarte bine ce trebuie să facem.

Pe lângă toate acestea, un mod încă şi mai periculos, şi mai supărător este ca oamenii să se obişnuiască să întoarcă lesne spatele lui Hristos şi să înveţe să se încreadă mai curând în sfinţi decât în Hristos însuşi. Căci suntem prin natura noastră înclinaţi să fugim de Dumnezeu şi de Hristos şi să ne încredem în oameni. Este într-adevăr extrem de greu greu să ne obişnuim să avem încredere în Dumnezeu şi în Hristos, aşa după cum ne-am jurat şi după cum suntem datori. De aceea nu trebuie tolerată o astfel de ocară, prin care aceia dintre noi care sunt slabi şi robi ai cărnii au căzut în idolatrie, încălcând întâia poruncă şi Botezul nostru. Nu e nevoie să-l desenezi pe diavol pe uşă, el va fi mereu prezent de la sine.

În fine, suntem convinşi că Dumnezeu nu se supără pe noi (şi suntem absolut siguri de asta!) dacă nu le cerem sfinţilor să mijlocească pentru noi, deoarece nu ne-a poruncit nicăieri asta. Fiindcă El spune că este un părinte gelos şi va abate lucruri groaznice asupra oamenilor care nu respectă porunca Lui. Aici însă nu există o poruncă, de aceea nu avem a ne teme de mânia Domnului. Căci, dacă de această parte se află siguranţa, iar de partea celalaltă primejdie mare şi ocară împotriva Cuvântului Domnului, de ce să trecem de la siguranţă la primejdie, acolo unde nu avem Cuvântul lui Dumnezeu, care să ne susţină, să ne mângâie şi să ne îndreptăţească la nevoie? De aceea stă scris: „Cel care iubeşte primejdia va pieri în ea" (Sir. 3:25). Şi porunca Domnului spune: „Să nu ispiteşti pe Domnul Dumnezeul tău" (Mat. 4).

Da, spun ei, dar prin aceasta oare nu condamni întreaga creştinătate, care a ţinut până acum peste tot acest obicei? Răspuns: Eu ştiu foarte bine că preoţii şi călugării caută o asemenea acoperire urâciunii lor şi că vor să reproşeze întregii creştinătăţii pagubele provocate de neglijenţa lor proprie. Astfel, dacă ei ne obligă să spunem că creştinătatea nu greşeşte, ar trebui de asemenea să spunem, implicit, şi că nici ei nu greşesc şi astfel niciuna dintre minciunile şi greşelile lor nu poată fi pedepsită, fiindcă aşa consideră întreaga creştinătate. Aşa, nici un pelerinaj nu este nedrept, chiar dacă diavolul este de faţă acolo, nici o indulgenţă nu este nedreaptă, chiar dacă presupune minciună grosolană. Pe scurt, nu avem de a face aici decât cu un fel de sfinţenie vanitoasă. De aceea, faţă de astfel de situaţie, ar trebui să spuneţi aşa: Nu e vorba aici despre cine este condamnat sau nu! Ei confundă intenţionat aceste lucruri stranii, pentru a ne abate pe noi de la tema principală. Noi discutăm acum despre Cuvântul lui Dumnezeu. Ce ar fi sau ce ar

face creştinătatea este o altă problemă. Întrebarea pe care ne-o punem acum este următoarea: Ce este sau ce nu este Cuvântul lui Dumnezeu. Ceea ce Cuvântul lui Dumnezeu nu este nu constituie creştinătatea.

Citim că în vremea profetului Ilie în tot poporul lui Israel nu se afla Cuvântul lui Dumnezeu şi nu i se închinau slujbe lui Dumnezeu, cum spune el însuşi: „Doamne, i-au omorât pe profeţii tăi şi au nimicit altarele tale, iar eu sunt singur!" (1Reg. 19). Aici pare că regele Ahab şi alţii i-ar fi spus: „Ilie, cu asemenea cuvinte tu condamni întregul popor al lui Dumnezeu". Cu toate acestea, Dumnezeu a salvat şapte mii de bărbaţi. Cum? Nu crezi că Dumnezeu şi-ar fi putut păstra propria fiinţă în timpul papalităţii, chiar dacă preoţii şi monahii creştinătăţii au fost mai degrabă învăţători vanitoşi ai diavolului şi au mers în Iad? Mulţi copii şi oameni tineri au murit întru Hristos; căci, chiar şi sub domnia Antihristului, Hristos a păstrat cu fermitate Botezul şi a predicat cu simplitate textul Evangheliilor, *Tatăl nostru* şi credinţa în amvon, pentru ca astfel El să îi ocrotească pe creştinii Săi şi, deci, întraga Sa creştinătate; şi nu le-a spus nimic despre toate acestea acelor învăţători ai diavolului.

Chiar dacă creştinii au fost părtaşi la unele mici părţi ale nelegiuirii papale, măgarii de papistaşi nu au demonstrat încă faptul că iubiţii creştini au făcut asta cu plăcere. Încă şi mai puţin a fost dovedit că ei au acţionat corect. Creştinii pot rătăci şi păcătui cu toţii, dar Dumnezeu i-a învăţat pe toţi să se roage prin *Tatăl nostru* pentru iertarea păcatelor. Dumnezeu poate foarte bine să le ierte păcatele pe care au trebuit să le săvârşească din neştiinţă şi constrânşi de Antihrist, fără să spună ceva despre ele preoţilor şi călugărilor. Se poate însă dovedi cu uşurinţă că în întreaga lume a existat întotdeauna un mare vuiet de murmure ascunse şi de plângeri împotriva preoţimii, cum că nu se poartă cu creştinătatea aşa cum se cuvine. Iar măgarii de papistaşii au rezistat curajos, până în zilele noastre, cu foc şi sabie, împotriva murmurelor şi plîngerilor. Astfel de plângeri şi murmure dovedesc foarte bine cum au privit creştinii asemenea grozăvenii şi cât de cum se cuvine s-au comportat săvârşindu-le. Da, iubiţilor măgari papistaşi, veniţi încoace şi spuneţi că asta ar fi învăţătura creştină„ minciunile împuţite pe care le-aţi impus cu de-a sila voi, ca nişte răufăcători şi trădători ai iubitei creştinătăţi şi ca asasini ai multor creştini care au murit pentru ea. Mărturie stau toate literele din toate decretele papale că nimic nu a fost niciodată predicat după consultarea şi prin consimţământul creştinătăţii. La bază nu a stat nimic altceva decât principiul *districte precipiendo mandamus* „poruncim şi predicăm cu strictețe". Aşa ceva a fost Duhul Sfânt pentru ei. Creştinătatea a trebuit să îndure această tiranie, prin care i-a fost furată Sfânta Taină şi a fost ţinută în captivitate fără vina ei. Şi totuşi măgarii au vrut să ne vândă tirania intolerabilă a propriei lor stricăciuni drept faptă voluntară sau ca exemplu pentru creştinătate şi să se spele astfel pe mâini. Toate astea ne-ar lua prea mult timp. Pentru moment, ar fi destul să răspund la întrebările voastre. Pentru mai multe, lăsăm pe altădată. Iertaţi-mă pentru această lungă scrisoare. Domnul nostru Hristos să fie cu noi cu toţi. Amin.

Martin Luther,
bunul tău prieten,
din pustnicie[22], la 8 septembrie, 1530

Note şi comentarii

1. Destinatarul scrisorii este Wenzeslaus Linck (1483 – 1547), erudit şi teolog german, unul dintre cei mai apropiaţi adepţi ai lui Luther.
2. Formula de salut de aici reprezintă o prescurtare a formulei de adresare folosită adesea de Sfântul Apostol Pavel (1Cor. 1:3; 2Cor. 1:2; Gal. 1:3 etc.). În Vulgata: *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo*.
3. Avem aici de a face aici cu un concept-cheie al teologiei lutherane, invocat frecvent şi exprimat în germană prin substantivul *Gerechigkeit* şi expresia verbală *gerecht werden*, care corespund în Noul Testament subst. gr. *dikaiosuvnh* sau *dikaivwsi"*, respectiv vb. *dikaiovw* şi subst. lat. *justificatio* sau *justitia,* respectiv vb. *justificare*. Am încercat o redare nuanţată, în funcţie de context, a acestor termeni, prin verbul *a îndreptăți* şi substantivele *îndreptare* sau *îndreptățire*, ori prin sintagme precum *a supune judecății*, *a umbla pe calea cea dreaptă* etc.
4. Scriitoraşul respectiv este Hieronymus Emser (1477 – 1527), care publicase, în anul 1527, din îndemnul şi cu sprijinul ducelui Georg de Saxa-Meissen, o versiune, chipurile proprie, a Noului Testament în limba germană, plagiată de fapt după versiunea lutherană de la 1522 (*Testamentul din septembrie*). A fost desemnat de Luther prin expresia „ţapul de la Leipzig", într-un pamflet intitulat *An den Bock zu Leipzig*. Inamiciția dintre cei doi era mai veche, Emser atacând cu virulenţă tratatul *An den Christlichen Adel deutscher Nation,* publicat de Luther în 1521.
5. Emser, deja mort de câţiva ani în momentul în care Luther scria aceste rânduri, se afla aşadar înaintea judecătorului suprem!

6. Este vorba despre ducele Georg de Saxonia-Meissen (1471 – 1539), supranumit şi Georg der Bärtige („George Bărbosul") şi considerat de Luther drept „cel mai veninos, mai amar şi mai orgolios dintre inamicii mei". Elogiat de către Erasmus într-una din scrisorile sale pentru marea sa erudiţie, ducele de Georg de Saxonia s-a impus ca unul dintre cei mai neînduplecaţi şi eficace adversari catolici ai lui Luther şi ai Reformei. Influenţat de criticile lui Hieronymus Emser, ducele Georg a semnat un decret interzicând difuzarea pe teritoriile sale a versiunii lui Luther a Noului Testament, dar a permis şi a încurajat plagierea de către Emser a traducerii lui Luther (vezi şi supra, nota 3).

7. Filip. 1:12-28.

8. Juvenal, *Sat.* 62:23: „Aşa doresc, aşa poruncesc, voinţa mea să ţină loc de justificare". Unii exegeţi interpretează citarea în context a cunoscutului poet roman satiric drept o aluzie burlescă la formulări similare din repertoriul eclesial catolic.

9. 2Corint. 11:16 şi urm. Întreaga diatribă care urmează este, din punct de vedere retorico-stilistic, o parafrazare şi o adaptare a acestui celebru pasaj paulin.

10. Fragment dintr-un cântec popular, probabil.

11. Johannes Faber (1470 – 1541) şi Johannes Cochlaeus (1479 – 1552), teologi catolici, au exprimat constant poziţiile catolice radicale împotriva teologiei lutherane. Amândoi au participant activ la Dieta de la Augsburg (1530), numărându-se printre redactorii actelor oficiale, prin care se combăteau tezele expuse în mărturisirea de credinţă luterană (*Confessio Augustana*). Johannes Faber a publicat împotriva lui Luther scrierile polemice *Opus adversus nova quaedam dogmata Martini Lutheri* (1552) şi *Malleus Haereticorum, sex libris ad Hadrianum VI summum Pontificem* (1569). Cochlaeus s-a situat chiar pe poziţii extreme, recomandând împăratului Carol Quintul măsuri militare drastice pentru împiedicarea răspândirii lutheranismului. Indicându-i cu numele lor germane originare, *Schmidt* şi *Rotzlöffel*, Luther îi ironizează pe doi dintre adversarii lui catolici cei mai îndârjiţi pentru faptul că şi-au latinizat numele, modă de altfel larg răspândită în epocă. Prietenii şi colaboratorii lui Luther, menţionaţi câteva paragrafe mai jos, şi-au latinizat şi ei numele neaoşe germane, *Schwarzerd* 'pământ negru' devenind *Melanchton*, iar *Goldhahn* 'cocoş roşu' devenind *Aurogallus*.

12. 1 Corint. 1:20 şi urm.

13. Phillippus Melanchton (1497 – 1560) şi Matthaeus Aurogallus (1490 – 1543), profesori de greacă şi, respectiv, ebraică la Universitatea din Wittemberg şi colaboratori ai lui Luther la traducerea Vechiului Testament. Melanchton, pe numele german originar Philipp Schwarzerd, şi-a elenizat numele cu care a căpătat faima de mare erudit, poliglot, filosof, teolog, filolog, profesor şi poet, onorat de contemporani cu supranumele de *Praeceptor Germaniae*. Chemat profesor la Wittemberg la vârsta de 21 de ani, a rostit discursul inaugural *De corrigendis adolescentiae studiis*, care i-a impresionat pe contemporani. A fost cel care a redactat în 1530 actul fondator oficial al Reformei, celebra „mărturisire de credinţă de la Augsburg" (*Confessio Augustana*).

14. În germana actuală, în exemplele date de Luther, în locul adverbului *allein*, se folosesc mai frecvent adverbele *nur* şi *bloss*.

15. Mat. 12:34.

16. Ordinea cuvintelor în limba germană este mult mai strictă decât în limbile romanice, aşa încât explicaţiile lui Luther sunt mai greu de înţeles de către cineva care nu stăpâneşte germana ca limbă maternă.

17. Luc. 1:28. În originalul grecesc, secvenţa sună astfel: χαι ́ρε, κεχαριτωμεν̣η, οω̨ κυ̣ριοϑ μεταη̨ σου ́, iar în Vulgata: *ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum.* Cuvântul prin care îngerul Gabriel o califică pe Sfânta Fecioară nu mai este atestat nicăieri, în niciun text, nici în greaca clasică, nici în Noul Testament ori în greacă medie sau bizantină. Din punct de vedere strict gramatical, κεχαριτωμεν̣η reprezintă forma de feminin singular a participiului perfect pasiv a verbului χαριτοω̨, verb care, la diateza pasivă, semnifică, aprox. 'a fi dăruită cu har'. Calitatea de hapax legomenon a acestui cuvânt a fost interpretată adesea la modul simbolic: desemnează o calitate unică, caracterizând exclusiv persoana unică a Maicii Domnului.

18. Vezi supra, nota XX. Redarea în alphabet latin a literei greceşti eta (η) de la finalul cuvântului prin *i* în loc de *e* atestă faptul că Luther adoptase pronunţarea reuchliniană a literelor greceşti, puternic influenţată de fonetica limbii neogreceşti.

19. Dan. 9:23; 10:11 şi 19.

20. Aluzie la versiunea dată cărţilor profetice ale Vechiului Testament de către Ludwig Haetzer şi Hans Denk şi publicată în anul 1527. „Controlul" evreiesc la care face aluzie Luther se referă la faptul că cei doi teologi anabaptişti menţionaţi au consultat frecvent nişte rabini evrei care cunoşteau bine ebraica. Luther a preluat foarte mult din aceste traduceri în ediţia sa, publicată un an mai târziu, în 1528.

21. Se referă probabil la Thomas Münzer (1469 – 1525), teolog şi predicator protestant. Admirator şi adept al lui Luther într-o primă fază, se radicalizează ulterior, impunându-se ca unul dintre liderii Războiului Ţărănesc German (1524 – 1525).

22. În original apare expresia latinească *ex eremo*. Subst. lat. *eremus*, un împrumut după gr. ἔρημος, înseamnă 'loc pustiu; pustietate'. Luther face trimitere aici la castelul Coburg, unde se refugiase în secret în anul 1530, de teama represaliilor papale.

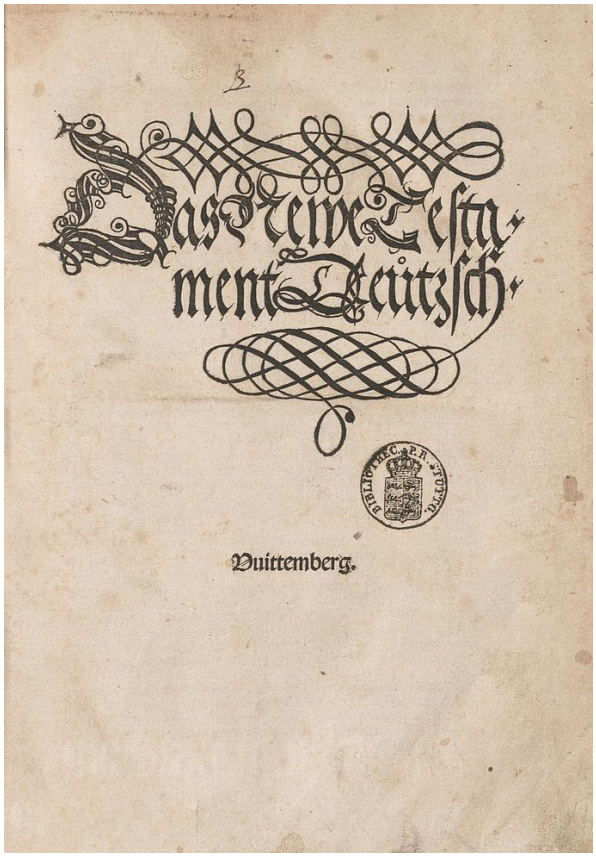

Fig. 1. *Das Newe Testament Deutzsch*, prima ediţie a Noului Testament în germană, publicată de Martin Luther la Nürnberg în 1522

Fig. 3. Martin Luther, portret din anul 1529 de Lucas Cranach cel Bătrân

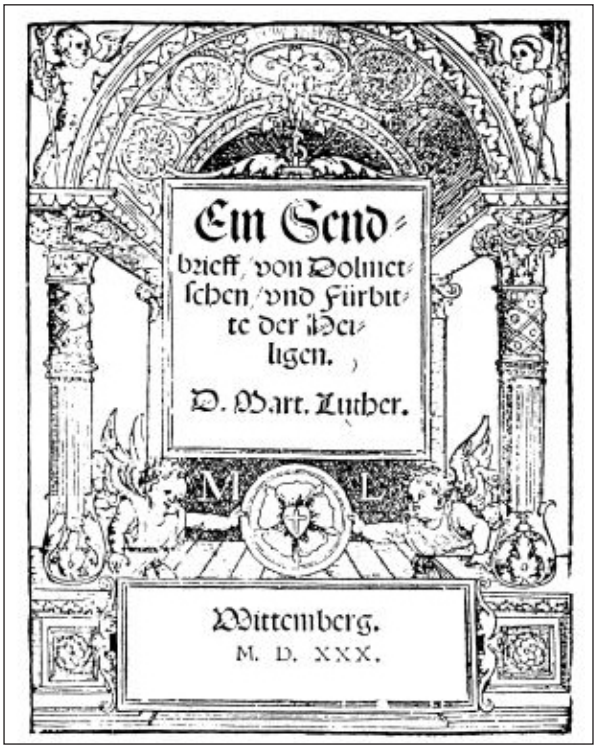

Fig. 2 *Ein Sendbrief D. M. Luthers. Von Dolmetzschen und Fürbit der heiligen*. Ediţia publicată, probabil de autor, la Wittemberg în 1530

Fig. 4. *Biblia, das ist die gantze Heilige Schrifft Deudsch* (…), prima ediţie integrală a Bibliei în limba germană, publicată de Martin Luther la Wittemberg în anul 1534